

Друж Чупака
№ 22, 31/V-1973

ЗА ОСТАННІ РОКИ наше літературознавство збагатилося кількома ґрунтовними працями про творчість Карела Чапека (праця В. Шевчука, монографія О. Малевича, С. Нікольського, І. Бернштейн). І ось перед нами нова українська книга про Чапека, автор якої уже давно досліджує творчість чеського письменника (А. Р. Волков, «Драматургія Карела Чапека», Вид-во Львівського університету, 174 стор., ц. 1 крб. 5 коп.).

У вступі до своєї книжки А. Волков слушно зауважує, що сьогочасний шабель чепекознавства дає змогу перейти від статей і загальних праць до монографічних досліджень окремих творів чи жанрових груп. Отож рецензована книга — не критико-біографічний нарис, а дослідження одного, але вельми важливого розділу письменникової спадщини — драматургії.

Коротко схарактеризувавши сучасний стан чепекознавства і визначивши методикку свого дослідження у вступі, А. Волков у розділі «Від «Розбійника» до «Матері» подає стисло творчу біографію Чапека-драматурга і пропонує свою періодизацію його творчого шляху. Але все це, власне, передмова до основної, аналітичної частини книги, мета якої — дати уявлення про драматургічну систему чеського письменника.

Вихідне положення своєї концепції дослідник формулює у назві одного з перших розділів — «Чапек — письменник

XX століття». Це не трюїзм, як може спочатку здатися. У цій фразі — плідна думка про те, що в творчості Чапека по-своєму виявилися специфічні риси культури нашого бурхливого століття. Невипадково й те, що автор, як правило, по-

своє глумачення цієї категорії в естетичному аспекті, акцентує увагу на зв'язку між творчістю драматурга та його філософськими інтересами і уподобаннями, простежує, як «узагальненість Чапекової проблематики вливається в узагаль-

часто стають... засобом передбачення далекого майбутнього людства («Машинна часу», «Війна світів», «Коли сплячий прокинеться», «У дві комети» та ін.). Проте англійського письменника менш за все хвилювало передбачення майбут-

ньої жанрової модифікації та новаторство її митця.

Книга А. Волкова адресована не тільки вузьким фахівцям, а й тим, хто цікавиться проблемами теорії драми. Це видно з усієї праці: на матеріалі чапеківської драматургії автор ставить серйозні теоретико-літературні проблеми. З приводу одного моменту в теоретичних засадах автора монографії мені хотілося б посперечатись.

Майже на кожній сторінці книжки зустрічається слово «структура» або похідні від нього. Під «структурою» автор розуміє «цілокупність, нерозривність та взаємозумовленість усіх складників різних ідейно-мистецьких рівнів (авторська концепція, образність, композиція, стилістика та ін) твору». Цю дещо аморфну дефініцію навряд чи можна визнати вдалою. Поняття «структура» може бути доцільно вживаним лише у кореляції з поняттям «система». А. Волков піше про «структуру окремих драм і систему драматургічних засад Чапека», зставляючи таким чином об'єкти різних рівнів: окремих твір і театральну систему. Корисним же може бути співвіднесення згаданих категорій щодо **одного** об'єкту чи класу об'єктів.

Але незважаючи на цю теоретичну неточність, авторові в основному вдалося послідовно проаналізувати і по-новому висвітлити деякі аспекти творчості чеського письменника.

М. СОКОЛЯНСЬКИЙ.

м. Одеса.

ПРО ЧАПЕКА-ДРАМАТУРГА

рівнює Чапекові твори не з творами Франса чи Шоу, — такі паралелі вже неодноразово проводилися, — а з тими, хто належить виключно XX сторіччю: Б. Брехтом, В. Маяковським, В. Незвалом та ін.

А. Волков визначає ряд ідейно-творчих засад драматургії Чапека: інтелектуалізм, узагальненість, лаконізм, тропізм, фантастика, психологізм, синтетизм, пошуки нового жанру. Аналізові цих засад і присвячено більшу частину цієї праці. Причому, незважаючи на свою композиційну автономність, розділи пов'язані один з одним, навіть кінець кожного розділу сприймається як коротенька інтродукція до наступного. Звідси цілісність викладу авторської концепції, що дає читачеві можливість осягти діалектичний характер драматургічної системи письменника.

Розмірковуючи про інтелектуалізм Чапека, дослідник дає

невність художньої форми». Цікаві й міркування про різницю між інтелектуалізмом Чапека, з одного боку, і Брехта, Маяковського, Хікмета, Незвала — з другого. У цьому ж розділі читач знайде ґрунтовний аналіз п'єс «З життя комах», «Біла недуга», «Маті».

Дуже змістовні спостереження автора над антропоморфією у п'єсах Чапека. Не тільки історико-літературний, а й теоретичний інтерес становлять, на мій погляд, міркування про чапеківське оперування художнім часом.

З'ясовуючи природу та функції фантастики в драмах Чапека, А. Волков веде мову і про традиції Чапекової фантастики та її соціальний зміст. Зрозуміла річ, автор не може уникнути паралелей з Г. Уеллсом. І тут хотілося б висловити сумнів щодо характеристики Уеллсової фантастики. На думку А. Волкова, в Уеллса «науково-фантастичні гіпотези

нього. Він був не футурологом, а діагностом; найстрашніші хиби сучасності він виносив у фантастичне майбутнє, показуючи їхню трагічну перспективу. Його романи містять у собі швидше не пророцтва майбутнього, а попередження сучасному світові.

Особливу увагу автор монографії приділяє проблемі експресивності у Чапека. Спеціаліста, очевидно, зацікавлять судження про засоби емоційного впливу на глядача, про поєднання іронічного та жахливого у п'єсах «Р. І. Р.» і «Біла недуга». Взагалі про поєднання різних засад у творчості Чапека-драматурга, про наслідки взаємодії різних видів мистецтва в його театральній системі автор змістовно і по-новому пише у розділі «Синтетизм». Розвиваючи думку про синтез різних жанрових форм у соціально-філософській трагедії Чапека, дослідник влучно характеризує своєрідність